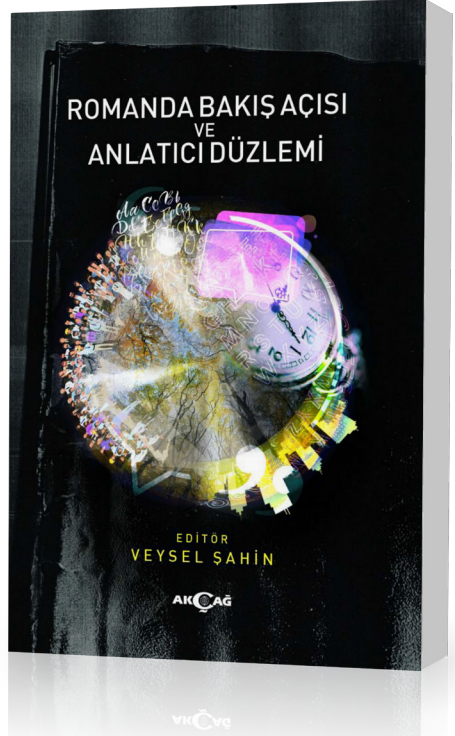

ELEŞTİRİDE AYRINTICI BİR YAKLAŞIM: ROMANDA BAKIŞ AÇISI VE ANLATICI DÜZLEMİ

Ferhan B. Atasoy

Sanat eserinin varlığı ile birlikte konuşulmaya başlanan “bakış açısı” kavramını Aristo, *Poetika*’sında edebî türleri ayırmada bir unsur olarak kullanmaktadır. 18. yüzyılda modern romanın doğuşu ile birlikte romanın kurgusunun bir parçası olarak öne çıkarken karakterler, mekân ve zaman bu bakış açısı etrafında şekillenir. Bu sebeple bakış açısı ve uygulandığı anlatıcı düzlemi, roman tahlilinde önemli bir yere sahiptir ve metin tahliline dair çalışmaların içeriğinde mutlaka detaylı olarak ele alınır. Son yıllarda tahlil çalışmalarının özelleşerek inceleme başlıkları üzerinden detaylandırılması bir bütün olarak ele alınan romanlara daha ayrıntılı bir yaklaşımı olanaklı kılmaktadır. Veysel Şahin’in editörlüğünde Ocak 2020’de Akçağ Yayınları’ndan çıkan *Romanda Bakış Açısı ve Anlatıcı Düzlemi*’nin de incelemenin merkezine bakış açısını alan bir çalışma olduğu görülmektedir. İlgili çalışmada, Veysel Şahin’in konuya dair teorik bilgileri derlediği bir giriş yazısının ardından 33 roman 34 farklı akademisyen tarafından incelenmektedir. Bu inceleme yazılarının ilerleyişinde kronolojik bir sıra takip edilmekle beraber, klasik romandan postmodernist romana farklı eserler üzerinde çalışıldığını görmek mümkün. Editör, ön sözde bu çalışmanın ortaya çıkış sebebinin, sanatçının fark etme ve fark ettiğini anlatma sürecinde, kurgusal metinlerde kendisi yahut sesini emanet ettiği kişinin etrafında şekillenen kurgu sürecini ortaya koymak olduğunu söyler. Sanatkârın eserde konumunu belirlemesi, kurgunun ilk aşamasını oluştur-

maktadır. Buradan yola çıkarak bakış açısının ve anlatıcı düzleminin eserin varoluş nedeni olduğunu söyleyen Şahin, incelemenin merkezine bu konuyu alarak ilgili çalışma ile okuyucusuna romanların kurgulanışına ait detayları işaret ediyor.

Kurgunun bakış açısı ve anlatıcı düzlemi ile temellendirilmesi, bu alanlara dair detaylı bir teorik çalışma gerektirir. Şahin, daha önceki çalışmalardan da yararlanarak anlatıcı bakış açılarını sistematik bir şekilde ifade ediyor. Anlatıcı, bakış açısı, görüntü düzeyleri ve birden farklı unsuru barındıran çoğulcu anlatım tanımlamalarının ardından, romanın kimliğinin bel kemiği olan anlatıcının başvurduğu teknikler üzerinden Türk edebiyatından başlıca romanlar bu incelemeye dâhil ediliyor. Klasik roman örnekleri ile başlayan çalışma-

da; Mustafa Karabulut *Araba Sevdası*'nı, Mehmet Törenek *Eylül*'ü, Emel Kefeli *Handan*'ı, Ahmet Cüneyt İssı *Gulyabani*'yi, Nurullah Çetin *Efruz Bey*'i, Kamuran Eronat *Çalığışu* romanını, Oğuzhan Sevim ve Fatih Tepebaşı'lı iki farklı yazı ile *Dokuzuncu Hariciye Koşuşu*'nu, Fariz Yıldırım *Yaban*'ı, Ahmet Demir *Fahim Bey ve Biz* adlı eseri bakış açısı ve anlatıcı düzlemi üzerinden değerlendiriyorlar. Bu metinler için belli bir kalıp söz konusu değil. Her araştırmacının kendi konusu dâhilinde farklı önceliklerle bir değerlendirme ortaya koyduğu görülmektedir. Kimi eserlerde anlatım teknikleri ön plana çıkarırken kimilerinde çoğulcu bakış açısı ile birden fazla inceleme alanı oluşuyor. Bu yazıların bazılarında yazarın hayatı ile bir giriş yapılırken bazılarında da bakış açısına dair teorik bilgilere yer veriliyor. İlgili romanların kurgusuna dair ipuçlarını okuyucuya sunan bu çalışmalar, teorik alandan ziyade uygulama açısından önemli aynı zamanda tek bir konunun farklı yazarlarca nasıl ele alındığını da görmeyi mümkün kılıyor.

Modern romanlar ile devam eden incelemelerde; Ülkü Eliuz, Orhan Kemal'in *Baba Evi*'ni; Abide Doğan, Tanpınar'ın *Huzur*'unu; İbrahim Kavaz, Sait Faik'in *Kayıp Aranıyor* romanını; Fatih Kanter, Kemal Tahir'in *Kurt Kanunu*'nu; Abdullah Şengül, Sepetçioğlu'nun *Kilit* adlı eserini ele alır. Bu çalışmalarda anlatıcının anlatım tekniklerini de tespit ederek bakış açısını ortaya koymaları öne çıkarırken, romandaki anlatımın farklı açılardan değerlendirildiği incelemeler de mevcut. Örneğin Ülkü Eliuz, çalışmasında psiko-sosyal açmazların anlatım yöntemlerini kişi, kavram ve simgeler odaklı ülküdeğer ve karşıdeğerler ile tablolaştırarak inceliyor. Entrik kurgunun temel çerçevesinin bakış açısı olduğu bu değerlendirmelerde, ilgili eserlere dair özet bilgilerden ziyade

anlatıcının bulunduğu konum ve bildiklerini ne yollarla anlattığı üzerinde durulduğu görülüyor.

Klasik eserlerin sonrasında daha yakın tarihli, farklı ekoller ile birlikte farklı tekniklerin kullanıldığı romanlar incelemeye dâhil edilmektedir. Cafer Şen, Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar*'ını; Nurcan Şen, Füzuran'ın *47'liler*'ini; Eylem Dereli Saltık, Yaşar Kemal'in *Deniz Küstü* romanını; Fatma Topdaş Çelik, Refik Halid'in *Yüzen Bahçesi*'ni; Şahika Karaca, Latife Tekin'in *Sevgili Arsız Ölüm*'ünü; Yusuf Aydoğdu, Tezer Özlü'nün *Yaşamın Ucuna Yolculuk* adlı eserini; Şaban Sağlık, Hasan Ali Toptaş'ın *Gölgesizler*'ini; Yunus Balcı, İhsan Oktay Anar'ın *Puslu Kıtalar Atlası*'nı; Alev Sınav Uğurlu, Cengiz Dağcı'nın *Biz Beraber Geçtik Bu Yolu* romanını; Gülşah Şişman, Bilge Karasu'nun *Altı Ay Bir Güz*'ünü; Betül Hastaoğlu Özbek, Duygu Asena'nın *Aynada Aşk Vardı* romanını; Nesrin Karaca, Ayla Kutlu'nun *Emir Bey'in Kızları* eserini ilgili konu merkezde olmak üzere incelemiştirler. Bahsi geçen romanların yapısının anlam katmanlarından oluşması, inceleme yazılarını anlatıcının bu çeşitliliği nasıl oluşturduğunu irdelemeye yönlendirdiği görülüyor. Araştırmacıların seçimlerindeki geniş yelpaze ise ilgili eseri zenginleştiriyor.

Bu incelemelerin ardından çalışmada takip edilen kronolojik sıra dâhilinde 2000 sonrası romanları incelenmektedir. Ayşe Kulin'in *Füreye* romanı Dilek Çetindaş, Buket Uzuner'e ait *Gelibolu* Beyhan Kanter, Leyla Erbil'in yazarı olduğu *Cüce* Mehmet Özger, Alper Canıgüz'ün *Oğullar ve Rencide Ruhlar*'ı Koray Üstün, Ahmet Ümit'in *İstanbul Hatırası* isimli eseri Sema Çetin Baycanlar, Fatma Barbarosoğlu'nun *Son On Beş Dakika*'sı Alpay Doğan Yıldız, Nazan Bekiroğlu'nun *Mücella*'sı ise Ümmühan Bilgin Topçu tarafından bakış

açısı odak noktası ile incelenir. İlgili eserlerdeki makalelerin objektif, sistemli, tutarlı olması ile bilimselliği sağlanmasının yanı sıra teknik açıdan çağın koşullarına uygun bir metot geliştirildiği görülmektedir. Bu teknik yönteme ilave olarak son 20 yılın romanlarının incelemeye dâhil edilmesi de çalışmayı güncel kılmaktadır.

Bakış açısı çalışmalarına bakıldığında, 1997 yılında yayımlanan Hasan Boynukara'nın *Romanda Bakış Açısı ve Anlatılış*'inin çeşitli akademisyenlerin teori yazılarının bir derlemesinden oluştuğu ve uygulamaya dair örnek içermediği görülmektedir. Veysel Şahin'in editörlüğünü üstlendiği çalışma ise Boynukara'nın eserini tamamlayarak pratikte bir eksikliği gideriyor ve farklı yaklaşım tarzlarının da bir arada görülmesine olanak sağlıyor. Bakış açısı ve anlatım tekniklerini bütün bir tahlil çalışmasından ayırarak tek başına ele alan bu eser, malzeme çeşitliliği ile akademik olarak önemli bir veri sunmaktadır. İçeriğindeki yazılarda takip edilen sabit bir inceleme tarzının bulunmaması, makalelerde incelenen romanın karakterine uygun bir tarz geliştirilmesinden ve yazarının öne çıkarmak istediği kavramın değişiklik göstermesinden kaynaklanıyor. Böylece bu kolektif çalışma, tahlil yöntem-

lerindeki farklılıkların görülmesine olanak sağlıyor. Çalışmada araştırmacıların hareket alanının yazıların kurgusunda sınırlandırılmaması ve seçilen eserlerin çeşitliliği göze çarpmaktadır. İncelenen otuz üç romanın hem tarihsel olarak modern Türk edebiyatının tamamına yayılması hem de çok farklı ekollere dâhil edilebilecek olması araştırmacının kapsamını da ortaya koymaktadır.

Romanda Bakış Açısı ve Anlatıcı Düzlemi'nde izlenen metot göz önünde bulundurulduğunda eserin, daha öncesinde yayımlanmış olan *Romanda Mekân ve Romanda Kişiler Dünyası* incelemelerini de tamamlayıcı nitelikte olduğu söylenebilir. Editörünün, bakış açısının kurgudaki önemini farklı derlemeler ile ortaya koymuş olması ve inceleme alanının bir odak noktasının olması tahlil metotları içerisinde özelleştirilen bu alanın daha net anlaşılmasını mümkün kılıyor. Türk Dili ve Edebiyatı alanı araştırmacıları için kapsamlı bir kaynak olan ilgili eser aynı zamanda roman okuyucuları için de kurgunun detaylarına işaret eden bir rehber niteliğinde.

Kaynaklar

Veysel Şahin (ed.), *Romanda Bakış Açısı ve Anlatıcı Düzlemi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2020.

